

ВІДГУК

офіційного опонента Діденка Олександра Васильовича
на дисертаційну роботу **Василишиної Наталії Максимівни**
«Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх
магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах
євроінтеграційних процесів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дисертації обумовлена низкою чинників.

По-перше, потребою в якісній професійній підготовці фахівців сфери туризму, здатних здійснювати ефективну міжкультурну взаємодію з іноземними партнерами і клієнтами, презентувати вітчизняні туристичні продукти на міжнародному рівні в умовах посилення глобалізаційних тенденцій, інтернаціоналізації економіки, освіти та культури, інтеграції України у міжкультурний простір та розширення її економічних зв'язків.

По-друге, у вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових документах, серед яких Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр.», Закон про європейський туризм, Директива Європейського парламенту та Ради Європи щодо послуг на внутрішньому ринку, Директива Європейського парламенту та Ради Європи по правам споживача, Комюніке «Нова політична рамка для туризму в Європі» (2010) та ін. відображено концептуальні положення щодо необхідності модернізації підготовки фахівців сфери туризму.

По-третє, по-при прагнення нашої держави інтегруватися до світового туризму та забезпечити інноваційний розвиток вітчизняної туристичної галузі, доводиться констатувати, що туристична сфера в Україні розвивається не системно, що зумовлено повільним перебігом економічних реформ, недосконалістю нормативно-правової бази, недостатнім усвідомленням важливості крос-культурної освіти для фахівців сфери туризму. Це об'єктивно зумовлює доцільність осмислення і творчого використання конструктивних ідей зарубіжного, зокрема, турецького досвіду. Туреччина є одним з основних туристичних напрямів для громадян з різних країн. Звернення до досвіду Туреччини пояснюється лідерською позицією цієї країни на туристичному ринку, її прагненням до інтеграції в європейський економічний та освітній простір, спільним з Україною географічним розташуванням у Чорноморсько-Середземноморському басейні та іншими чинниками.

По-четверте, нині бракує ґрунтовних досліджень з питань крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах

Вх. 15.12/99
Віс 15.03.2010.

євроінтеграційних процесів. Незважаючи на те, що у теорії та методиці вищої професійної освіти цій проблемі в різний час приділяли увагу втчизняні і зарубіжні вчені, а їхні дослідження мають безперечну наукову цінність, проте вони не вирішують важливої наукової проблеми – поліпшення якості крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в закладах вищої освіти України з урахуванням інноваційного досвіду Туреччини.

Посилює актуальність теми і низка суперечностей, що їх виявила автор дисертації під час дослідження.

З огляду на це актуальність теми дисертаційної роботи Васишиної Наталії Максимівни «Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів», поданої на рецензування, сумнівів не викликає.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтування наукових положень дисертаційного дослідження є переконливими. Дослідження характеризує тривалий період його проведення – з 2014 по 2021 р.

Щодо бази дослідження, то авторкою дисертації проведено аналіз та узагальнено досвід 18 університетів Турецької Республіки за напрямом підготовки магістрів сфери туризму, зокрема: Університет Нігде, Оканський університет, Університет Догус, Університет Думлупінар, Фатих університет, Університет Анадола, Університет Анкари, Університет Ататюрка, Університет Атіліма, Університет Бахчешехір, Університет Баликесір, Університет Баскент, Університет Бейкент, Університет «Celal Bayar», Університет Кумхуріет, Кіпрський міжнародний університет, Університет Білгі в Стамбулі, Стамбульський Культурний університет.

Авторкою також досліджено особливості професійної підготовки майбутніх магістрів сфери туризму у втчизняних закладах вищої освіти державної і приватної форми власності, серед яких Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, Київський національний торговельно-економічний університет, Київський національний університет культури і мистецтв, Львівський національний університет імені І. Франка, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», Міжнародний гуманітарний університет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука, Міжрегіональна Академія управління персоналом та інші.

Наукова цінність дисертаційного дослідження Васишиної Наталії Максимівни зумовлена перш за все тим, що в роботі вперше у втчизняній педагогічній науці на основі системного, культурологічного, особистісно

орієнтованого, синергетичного, компетентнісного підходів здійснено цілісний аналіз організації крос-культурної освіти в Україні і Туреччині, а також виявлено провідні тенденції у розвитку крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в університетах України та Туреччини.

Значимість роботи посилює і те, що її виконано згідно з темами науково-дослідних робіт Національного авіаційного університету: «Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісної парадигми освіти у ВТНЗ» (№ 24/12.02.02) та «Місце інноваційних комунікацій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців напрямку «Міжнародні відносини» (№53/15.01.03).

Відповідно до теми дисертації Василюшина Н. М. чітко сформулювала науковий апарат дослідження, застосувала адекватні завданням методи наукового пошуку, що дало можливість успішно досягти поставленої мети – на основі цілісного порівняльно-педагогічного аналізу крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму у закладах вищої освіти України та Туреччини виявити конструктивні ідеї турецького досвіду, обґрунтувати можливості їх творчого використання в системі вищої туристичної освіти України в умовах євроінтеграції та експериментально перевірити авторську модель крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в закладах вищої освіти України, розроблену на основі турецького досвіду.

Заслуговує на позитивну оцінку докладне й ретельне формулювання понятійно-термінологічного апарату дисертаційної роботи, в межах якого автором уточнено зміст понять «міжнародна освіта», «крос-культурна комунікація», «міжкультурна комунікація», «крос-культурна компетентність», «загальнокультурна компетентність», «професійна підготовка фахівців сфери туризму», «полікультурна освіта», «крос-культурне навчання», «мультикультурна освіта».

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі та дозволяє належним чином висвітлити перебіг виконання завдань дослідно-експериментальної роботи.

3. Достовірність і наукова новизна одержаних результатів.

Дисертантка одержала такі найбільш значущі наукові результати:

вперше:

– у вітчизняній педагогічній науці на основі системного, культурологічного, особистісно орієнтованого, синергетичного, компетентнісного підходів здійснено цілісний аналіз організації крос-культурної освіти в Україні і Туреччині;

- обґрунтовано концептуальні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму;
- виявлено провідні тенденції у розвитку крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в університетах України та Туреччини;
- виявлено компоненти структури крос-культурної освіти України;
- схарактеризована професійна модель крос-культурної освіти магістрів сфери туризму Туреччини;
- розроблена та експериментально перевірена мультимовна структурно-функціональна динамічна модель;
- здійснено порівняльно-педагогічний аналіз крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в університетах України і Туреччини;
- обґрунтовано перспективні напрями впровадження конструктивних ідей досвіду Туреччини з крос-культурної освіти магістрів сфери туризму у вітчизняну практику вищої освіти.

Авторкою також уточнено зміст понять «міжнародна освіта», «крос-культурна комунікація», «міжкультурна комунікація», «крос-культурна компетентність», «загальнокультурна компетентність», «професійна підготовка фахівців сфери туризму», «полікультурна освіта», «крос-культурне навчання», «мультикультурна освіта»;

удосконалено методику навчання та зміст крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму;

Також до наукового обігу введено нові факти, ідеї та підходи до крос-культурної освіти, обґрунтовані теоретиками і практиками Туреччини.

Крім того, науковий інтерес представляють й інші аспекти дисертаційного дослідження, а саме:

дослідження стану проблеми крос-культурної освіти у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії та практиці;

обґрунтування інноваційних педагогічних умов ефективної організації крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччини на етапах євроінтеграції.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Дисертаційна робота Василюшиної Н. М. має вагоме практичне значення, яке полягає в тому, що одержані результати дослідження достатньо обґрунтовані, пройшли апробацію та готові до впровадження в систему професійної підготовки майбутніх магістрів сфери туризму.

Автор розробила авторську методику та мультимовну структурно-функціональну модель крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму.

Також розроблено і впроваджено у навчально-виховний процес закладів вищої освіти науково-методичні праці: «Англійська для сфери туризму», «Англійська у контексті»; «Методичні рекомендації щодо академічної мобільності студентів у закладах вищої освіти в сучасному просторі», «Переклад як міжкультурна комунікація: англійська ↔ українська мови», «Практикум для студентів денної форми навчання галузі знань 0302 «Міжнародні відносини».

Результати дослідження можуть збагатити зміст навчальних дисциплін: «Менеджмент міжнародного туризму», «Ділова іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Інноваційні технології в туризмі», «Міжнародний туризм», «Маркетингові комунікації в туристичній діяльності», застосовуватися в розробці нових і оновленні існуючих навчальних програм для магістрантів закладів вищої освіти, тренінгів і проектів та в системі підвищення кваліфікації. Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю здійснення на його основі подальших наукових розвідок щодо крос-культурної освіти фахівців в контексті євро інтеграційних процесів.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Для розв'язання поставлених завдань автор опрацювала 1015 джерел, із них україномовних – 683, англомовних – 332.

Усі наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 81 науковій праці (з них 66 одноосібних), зокрема: 1 колективна закордонна монографія, 2 навчальних посібники, 2 навчально-методичних практикуми, 1 методичні рекомендації, а також 77 публікацій, в тому числі 24 статті – у фахових наукових виданнях України і 9 статей – у закордонних та вітчизняних виданнях, серед яких 15 статей – у міжнародній наукометричній базі Scopus; 2 статті – тематичні публікації, включені до наукометричної бази Web of Science; 2 статті – тематичні публікації, включені до наукометричної бази Scopus; 38 тез доповідей – у матеріалах круглого столу, молодіжного наукового форуму, інтернет-конференцій, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій. Отже, дисертантка виконала вимоги Міністерства освіти і науки України щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо докторських дисертацій.

Структура дисертаційного дослідження Василюшиної Н. М. зумовлена метою і завданнями, логіка виконання яких визначає зміст дисертації.

У першому розділі дисертації визначено вектори соціально-економічної детермінованості розвитку крос-культурної освіти сфери туризму в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Представлено результати

виконання першого завдання порівняльно-педагогічного дослідження, яке полягало у аналізі стану і тенденцій крос-культурної освіти в умовах євроінтеграції та розкритті сутності дефініцій ключових понять поняттєво-категорійного феномена «крос-культурна освіта майбутніх магістрів сфери туризму».

У другому розділі розкрито змістово-технологічний контекст організації крос-культурної освіти в Україні та Туреччині. Головною метою порівняльно-педагогічного дослідження є виконання завдань щодо проведення аналізу змістово-структурних положень крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в університетах України та Туреччини та виокремлення і опису її компонентів.

У третьому розділі авторкою вирішено одне з основних завдань дослідження шляхом проведення аналізу положень п'яти інноваційних педагогічних умов успішної організації крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччині, застосування яких у навчальному процесі сприятиме підвищенню ефективності крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в Україні.

У четвертому розділі Васишиною Н. М. представлено методику реалізації інноваційних педагогічних умов крос-культурної освіти майбутніх фахівців сфери туризму в університетах України. У результаті розроблено авторську методику на п'яти взаємопов'язаних етапах. Також авторкою описано професійну модель крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в Туреччині. У результаті порівняльно-педагогічного дослідження створено мультимовну структурно-функціональну модель крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в Україні.

У п'ятому розділі обґрунтовано сучасні соціально-економічні реалії, перехід до економіки знань, євроінтеграційні прагнення України, які зумовлюють необхідність вивчення кращих зразків зарубіжного досвіду крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму, ретельного аналізу їх та можливостей використання у вітчизняній освітній практиці..

Підсумки дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які корелюють з висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження та є достовірними.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи результати дослідження Васишиною Н. М. доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження було б більш переконливим, якби автор у вступній частині навела результати пілотного дослідження якості професійної підготовки майбутніх магістрів сфери туризму у вітчизняних закладах вищої освіти. Доцільно було б лаконічно навести також основні причини, що спонукають переглянути усталені зміст, форми, методи і прийоми підготовки майбутніх магістрів сфери туризму у традиційній педагогічній практиці.

2. Одним із важливих аспектів дисертаційної роботи, що посилює її наукове і теоретичне значення, є обґрунтування інноваційних педагогічних умов ефективної організації крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччині. У якості рекомендації можна висловити побажання включення цього важливого результату виконання завдання дослідження до положень наукової новизни.

3. Наукова новизна одержаних результатів сумнівів не викликає, проте автору доцільно було би чіткіше зазначити, за рахунок чого відбулося уточнення змісту понять «міжнародна освіта», «крос-культурна комунікація», «міжкультурна комунікація», «крос-культурна компетентність», «загальнокультурна компетентність», «професійна підготовка фахівців сфери туризму», «полікультурна освіта», «крос-культурне навчання», «мультикультурна освіта»? Відповідно до рекомендацій щодо представлення наукової новизни дослідження, потрібно також чітко зазначити, за рахунок чого відбулося удосконалення методики навчання та змісту крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму?

4. Представляє інтерес зміст авторської мультимовної структурно-функціональної моделі крос-культурної освіти магістрів сфери туризму України. У якості побажання можна висловити рекомендацію щодо необхідності включення до її структури об'єктів і суб'єктів освітнього процесу, елементів моніторингу та забезпечення якості підготовки майбутніх магістрів сфери туризму, а також особливостей корегування цільової, концептуально-стратегічної, організаційно-проектувальної та процесуально-технологічної підсистем у випадку, коли очікуваний результат – конкурентоздатні магістри сфери туризму з кроскультурною освітою високого рівня – не повною мірою відповідає меті, представлений у цільовій підсистемі.

5. На сторінці 424 і далі Василюшина Н. М. наводить критерії, за якими здійснено порівняння спільного та відмінного в системах крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в ЗВО України та Туреччини. Як побажання можна висловити рекомендацію побудувати узагальнену таблицю з порівняльно-педагогічним аналізом крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в

університетах Туреччини та ЗВО України. Це б, на нашу думку, спростило сприйняття порівняння різних систем освіти.

6. Результати аналізу та узагальнення результатів вивчення літературних та документальних джерел, ознайомлення з досвідом підготовки магістрів в сфері туризму в Туреччині та в Україні дозволили дисертантці виявити низку суперечностей, що супроводжують цей процес. Водночас доцільно було б пояснити, чи вдалося авторці розв'язати ці суперечності під час дослідно-експериментальної роботи, оскільки у висновках цей аспект залишився поза увагою.

Утім зазначені зауваження, рекомендації і побажання не є критичними й мають дискусійний характер. Загалом вони не впливають на об'єктивно високу оцінку дисертаційної роботи Василюшиної Наталії Максимівни «Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів».

8. Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Василюшиної Наталії Максимівни «Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів» є самостійним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми.

2. Усі положення дисертації науково обґрунтовані, мають характер наукової новизни, а достовірність і вірогідність висновків забезпечені застосуванням адекватних меті і завдань методів дослідження.

3. Поставлена автором мета, сформульовані завдання дослідження розв'язані ґрунтовно та доказово. Всі положення, що винесені на захист, теоретично обґрунтовані, їх зміст викладено в основних висновках до дисертації. Висновки і рекомендації у дисертації сформульовано виважено і переконливо.

4. Дисертаційне дослідження має практичне значення, що підтверджується упровадженням в систему роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1292-33/03 від 30.12.2020 р.), Міжрегіональної академії управління персоналом (довідка № 07 від 05.01.2021 р.), Національного авіаційного університету (довідка № 15/0029 від 11.01.2021 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/71 від 27.01.2021 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/237 від 05.02.2021 р.).

5. Структура дисертації та зміст відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій. Назва роботи відповідає її меті, змісту теоретичної частини та експериментального дослідження. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

Отже, дисертація Василюшиної Наталії Максимівни «Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів» є завершеною науковою працею, що має теоретичне й практичне значення для теорії і методики професійної освіти і відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

головний науковий співробітник

науково-організаційного відділу Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

доктор педагогічних наук, професор Олександр ДІДЕНКО

Підпис О. В. Діденка засвідчую:

начальник відділення контролю та документального забезпечення

Національної академії Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

підполковник

«03» березня 2021 р.

Ірина ЖИЛКІНА